

Kaupunginmuseon Lupapiste-lausunto Mannerheimintie 14 purkulupahakemuksesta

Lausunto

Mannerheimintien 14 liike- ja toimistorakennus on arkkitehti Kurt Simbergin vuosina 1955-60 suunnittelema. Rakennustyö alkoi vuonna 1961 ja uusi rakennus otettiin käyttöön 1963. Kohteen rakennuttajana toimi Helsingfors Sparbank. Simbergiä avusti työssä arkkitehti Karl-Erik Hagner. Nyt haetaan lupaa rakennuksen purkamiseen.

Mannerheimintie 14 kuuluu arkkitehti Kurt Simbergin keskeisten töiden joukkoon. Rakennuksen kaupunkikuvallinen asema on poikkeuksellisen näkyvä Mannerheimintien ja Aleksanterinkadun risteyksessä, Kolmensepänaukion taustalla. Rakennuksella on suomalaisten pankkien historiaan ja Mannerheimintien eteläpään 1960-luvulla alkaneeseen muutokseen liittyviä kulttuurihistoriallisia arvoja. Rakennuksen arkkitehtuuri on viimeistelyä, ja sen rakentamisessa on käytetty laadukkaita materiaaleja. Julkisivut ovat toimistokerrosten osalta pitkälti alkuperäisasussa, sisätilojen muutokset ovat hämärtäneet rakennuksen alkuperäistä olemusta. Asemakaavassa v. 2010 on määrätty rakennuksen ominaispiirteiden säilyttämisestä, vaikkakaan kohdetta ei ole suojeltu.

Kaupunginmuseo toteaa valitettavana Mannerheimintie 14 kohteen purkamisen. Rakennuksen purku on myös kestävä kehityksen tavoitteiden vastaista. Purkuhanke korostaa Helsingin liikekeskustan modernin arkkitehtuurin arvojen tunnistamisen ja suojelun tarpeellisuutta, oman aikansa kerrostumana. City-keskustan kiihkeimmän rakentamisen kaudella 1960-luvulla toteutettiin aikansa merkittävimpiä toimitilarakennuksia, joiden arkkitehtuuri ja materiaalit olivat korkeatasoisia ja laadukkaita. Kaupunkikeskustan modernien toimitilarakennusten arvot tulee tunnistaa ja huomioida niin suojelutavoitteissa kuin rakennusten ylläpidossa ja kehittämisessä. On tärkeää löytää soveltuvia korjausmalleja ja käyttötarkoituksia myös vaativalla tavalla käyttöön otettaviin moderneihin rakennuksiin.

Mannerheimintie 14 rakennus tulee dokumentoida ennen purkua. Tämä koskee kaupunkikuvallisen ilmeen lisäksi myös sisätiloja, säilyneitä kiinteitä rakennusosia julkisivussa sekä kohteen alkuperäistä talotekniikan järjestelmää. Rakennuksen säilyneet sisätilat tulee inventoida ja dokumentoida, täydentämällä olemassa olevaa rakennushistoriaselvitystä.

Arkkitehti Kurt Simberg

Arkkitehti Kurt Simberg (1913-84) on eräs Helsingin liikekeskustan modernien toimitilarakennusten tuotteliaimmista suunnittelijoista. Simberg valmistui arkkitehdiksi vuonna 1939. Hän toimi heti sodan jälkeen arkkitehtiliiton standardoimistomistossa 1945-46, jonka jälkeen perusti oman arkkitehtitoimiston Kurt Simberg & Co. Simbergin uran varhainen päätyö on kilpailuvoitto Svenska Handelshögskolanin rakennuksesta (Runeberginkatu 10), joka rakennettiin 1951-53. Kohde on eräs rakennusaikansa merkkirakennuksista, jota on ylläpidetty arvot huomioivalla tavalla. Muita 1950-luvun pehmeän modernismin tyyliin suunniteltuja kohteita ovat Simbergin tuotannossa mm. Ehrensvärdintie 8 asuinrakennus (1950), Topeliuksenkatu 39 päiväkodin laajennus (1950) sekä Brändö lågstadieskolan laajennus (1955), jotka kaikki olivat täydennysrakennuskohteita historiallisissa ympäristöissä. 1950-60 – lukujen vaihteeseen tultaessa hänen työnsä laajeni liike- ja toimitilarakennuksiin, aikana jolloin kaupunkikeskustan modernisoituminen käynnistyi.

Modernin arkkitehtuurin murros Simbergin tuotannossa näkyi suunnitelmassa Juseliuksen säätien toimistotaloksi (os. Aleksanterinkatu 48, sr-2) vuosina 1956-58. Rakennuksen kuparipellillä verhoiltua

nauhajulkisivua rytmittävät kantavat pilarijaksot. Edellistä puhdaslinjaisemman, kuparipellillä verhotun rasterijulkisivun sai HPY:n rakennus (os. Pieni Roobertinkatu 9), jonka Simberg suunnitteli vuosina 1958-59. Myös varhaiset suunnitelmat Wulffin talon (Mannerheimintie 4) julkisivuksi vuonna 1960 käsittivät kohteen kuparijulkisivun, mutta vuonna 1965 valmistunut taloon rakennettiin lopulta tumma klinkkeriverhoiltu betonielementtijulkisivu kuparikorostein. Rakenteellista, voimakkaan reliefin omaavaa ilmettä edustaa Yleisradion toimitalo Kesäkadulla, jonka Simberg suunnitteli vuosina 1967-68. Rakennuksen julkisivu on klinkkeripintainen elementtirakenne.

Simbergin suunnittelemien helsinkiläisten liike- ja toimistorakennusten joukossa Mannerheimintie 14 on keskeisin. Rakennuksen suunnitteluvaihe oli pitkä, ja sen kestäessä Simbergin suunnitteluote vaihtui 50-lukulaisesta arkkitehtuurista kansainvälisen modernismin tyyliin. Kuparipellillä verhoillut julkisivut vaihtuivat betonielementtirakenteisiksi, monimuotoisin materiaalein, klinkkerein, tiilin ja betonipinnoin verhoiltuna. Mannerheimintie 14 on Simbergin toimistorakennuksista ainoa luonnonkivellä verhoiltu, mikä viittaa kohteen identiteettiin pankkirakennuksena. Kaikkien Simbergin suunnittelemien toimistotalojen arkkitehtuurissa käytettiin harkittuja ja arvokkaita materiaaleja.

Helsingfors Sparbank - Rakennushankkeen taustaa

Nykyinen Mannerheimintie 14 tontti muodostettiin empire-asetakaavassa vuonna 1837. Suuri tontti lohkottiin pian kahdeksi erilliseksi tontiksi 3a ja 3b (myöhemmin Mannerheimintie 14 ja 16), ja rakennettiin puurakenteisin kauppiastaloin. Kivirakennusvaihe molemmille tonteille koitti samanaikaisesti vuonna 1890. Tontille 3b (Mannerheimintie 16) rakennettiin arkkitehtien Kiseleff & Heikel suunnittelema liike- ja asuinrakennus. Tontille 3a (Mannerheimintie 14) kohonnut arkkitehti Theodor Höijerin suunnittelema ns. Huberin talo oli puolestaan eräs uusrenessanssikauden merkkirakennuksista kaupungissa. Molemmat rakennuksista purettiin uudisrakentamisen alta vuonna 1960, aikana jolloin kohteiden rakennus- ja kulttuurihistoriallinen arvo jo tunnustettiin, ilman vaikutusta kohteiden suojeluun tai säilymiseen.

Vanhat rakennukset väistyivät Helsingfors Sparbankin uuden toimitalon alta. Helsingfors Sparbank (1990-luvun alusta Aktia) oli maamme toiseksi vanhin säästöpankki, joka oli perustettu vuonna 1825. Mannerheimintie 14 edeltävä toimitalo pankille valmistui vuonna 1932 osoitteeseen Aleksanterinkatu 7. Rationaalista klassismia edustavan pankkirakennuksen suunnitteli arkkitehti Sigurd Frosterus. Tilantarve ja uuden modernin toimitalon pyrkimys ohjasivat kuitenkin pian kaavailemaan uutta rakentamista.

Modernin arkkitehtuurin ilmiökenttään liittyi rakentamisen tehostaminen pyrkimys, arkkitehtuuria ja rakennetekniikkaa kehittämällä. Helsingin city-keskustan liikerakennuksissa tämä pyrkimys toteutui historiallisen kaupunkikuvan raameihin sopeutumalla ja sen piirteitä harkiten uudistamalla. Liikepankkien osalta jo 1920-30 -luvuilla tapahtui merkittävää panostusta arkkitehtonisesti korkeatasoisten ja tehokkaiden toimitalojen rakentamiseen. Säästöpankkien taloudellinen ja yhteiskunnallinen asema poikkesi liikepankeista, ja Helsingfors Sparbankin rakennushanke muodostuikin näkyväksi kaupunkikuvalliseksi ilmaisuksi yksityisten tallettajien luomasta säästöpankkialasta.

Aleksanterinkatu oli 1800-luvun lopulla muodostunut pankki- ja rahoituslaitosten kaduksi, jonka varrelle sijoittuivat lukuisat pankki- ja vakuutusalan rakennukset. Helsingfors Sparbankin uusi rakennus Mannerheimintiellä muodosti näyttävän taustan Kolmensepänaukiolle Aleksanterinkadun päätteenä. Pankin uudisrakennushankkeen suunnittelu eteni kahdessa vaiheessa, tonttien hankinnan mukaisesti. Ensimmäiseksi pankki hankki omistukseensa ns. Huberin talon (tontti 3a, Mannerheimintie 14) toukokuussa 1938. Arkkitehtitoimisto Jung&Jungin laatima rakennuslupasuunnitelma tontin uudisrakennuksesta on päivätty maaliskuussa 1941. Suunnitelmassa rakennuksen arkkitehtuuri on pelkistettyä klassismin liiketaloarkkitehtuuria. Julkisivuverhoiluksi on esitetty kiillotettua graniittia, pankkirakennuksissa

perinteisesti suosittua luonnonkiveä. Rakennuksen räystääskorkeus asettui rakennusjärjestyksen mahdollistamaan korkeuteen +24,00 kadun peruspinnasta, joka korkoasema säilyi myös jatkossa aina Simbergin suunnitelmaan, kuten myös kiillotetun graniitin käyttö.

Seuraavassa vaiheessa vuoden 1941 syksyllä Helsingfors Sparbank hankki omistukseensa viereisen tontin Mannerheimintie 16 (3b). Uudet Jung&Jung toimiston laatimat kahden tontin kokoisen liikerakennuksen rakennuslupasuunnitelmat on päivätty maaliskuussa 1944. Rakennuksen julkisivu on säilynyt graniittiverhoiltuna reikäjulkisivuna, mutta kokonaisuus on kasvanut mittasuhteiltaan monumentaaliseksi. Rakennuksen keskiakselia hallitsee voimakas tornimainen koroste. Samoin rakennuksen lyhyen päädyn vertikaalit ikkunalinjat muodostavat vahvan pystyaiheen Kalevankadulle, jota rakennuksen ylimmän kerroksen sisäänveto edelleen voimistaa. Tämä suunnitteluvaihe päättyi arkkitehtien Bertel ja Valter Jung kuolemaan vuonna 1946, ja tämä pankkirakennuksen suunnitelmavaihe jäi toteutumatta.

Sotaa seurannut pulakausi väistyi 1950-luvun mittaa. Aiemmat pankkirakennuksen suunnitelmat eivät tuolloin enää vastanneet muuttuneita tarpeita, vaan vuonna 1955 toimeksianto Helsingfors Sparbankin uudisrakennuksesta annettiin arkkitehti Kurt Simbergille. Simberg oli läheinen ystävä Bertel ja Valter Jungin kanssa. Simbergin toimisto sijaitsi suunnittelun aikana Helsingfors Sparbankin toimitalossa Aleksanterinkadulla. Simberg toteutti suunnitteluajana kansainvälisiä opintomatkoja pankin hallintojohtajan kanssa Ruotsiin ja Länsi-Saksaan. Toimitalohankkeen uudet rakennuslupapiirustukset valmistuivat pitkän suunnitteluvaiheen jälkeen vuonna 1960. Tässä yhteydessä tontit 3a ja 3b jälleen yhdistettiin ja katunumeroinnin muutoksen jälkeen syntyi nykyinen Mannerheimintie 14 tontti. Monumentaalisen klassismin sijaan suunnitelma oli ilmeeltään moderni, jota korostivat avoimet liiketilojen lasipinnat ja toimistokerroksen funktionalistinen nauhajulkisivu.

Simbergin suunnittelema Juseliuksen säätiön rakennus kuului liikekeskustan kaikkein tehokkaimmin rakennettujen toimistotalojen joukkoon. Rakentamisen korkeutta rajoitti Aleksanterinkadulle vuonna 1929 määritetty yhtenäinen räystääskorkeus +31,00. Tämän räystääslinjan puitteissa pyrittiin tehostamaan tilankäyttöä, välipohjarakenteita ja huonekorkeuksia tiivistämällä. Tavanomaisen 7-8 –kerroksisen rakentamisen sijaan Simbergin suunnitelma Juseliuksen taloksi käsitti 9-kerrosta. Tämän mahdollisti rakentamisessa hyödynnetty ohut välipohjarakenne. Samoin tehostettiin rakentamista myös Helsingfors Sparbankin suunnitelmissa. Helsingfors Sparbankin räystääskorkeus asettui kaikissa suunnitteluvaiheissa rakennusjärjestyksen määrittämään tasoon +24m kadun peruspinnasta, ja kerrosten lisääminen tapahtui tämän volyymin sisällä.

Jung&Jung toimiston vuonna 1944 suunnittelema monumentaalinen liike- ja toimitilarakennus käsitti kaksi liikelakerrosta, viisi toimistokerrosta sekä sisennetyn ullakon toimistokerroksen; yhteensä kahdeksan kerrosta. Simbergin suunnitelman samankorkuisessa massassa oli kaksi liikelakerrosta, kuusi toimistokerrosta sekä sisennetyn ullakon toimistokerroksen (sekä lisäksi tekniikkaa käsittävän konehuonekerroksen); yhteensä yhdeksän kerrosta. Tiivistäminen oli suunnitelmassa ratkaistu ilmeikkäällä pilari-palkki –välipohjarakenteella. Laatan ja palkiston alla huonekorkeus oli matala, vaihdellen 215-250cm välillä. Aikaisemman Jung&Jung suunnitelman huonekorkeus 285cm muodostui nyt Simbergin toimistotalon kerroskorkeudeksi. Helsingfors Sparbankin ratkaisu muodostui tilankäytöltään poikkeuksellisen tehokkaaksi, ja matala huonekorkeus on tänä päivänä muodostunut erääksi perusteeksi rakennuksen purkamiselle.

Matalaa kerroskorkeutta kompensoitiin rakennusaikana poikkeuksellisen edistyksellisellä ilmanvaihdolla, joka käsitti tulo-poisto -ilmastoinnin ilmankostutuksineen. Lisäksi rakennuksen liikekerrokset olivat sprinklattu, samoin uudenaikainen ratkaisu oli toimistokerrosten sähköinen palohälytysjärjestelmä. Rakentamisen kaupunkikuvallinen ohjaus ei tässä kohteessa tapahtunut enää rakennusjärjestyksen määräyksiin, vaikka rakennusjärjestys oli säilynyt ohjauksen instrumenttina aina vuoteen 1963 saakka.

Tontin massoittelu, tehokas rakentaminen, matalat kerroskorkeudet sekä porrastuvat ullakkokerrokset huomioitiin hankkeeseen liittyneessä asemakaavamuutoksessa vuonna 1961. Asemakaavan muutokseen sisältyi myös Kalevankadun maanalaisen ajoyhteyden sijoitus katualueelle, joka palveli kahden kellarikerroksen parkkiyhteyttä, mikä oli uudenaikainen ratkaisu rakennusaikana (ajoyhteys palvelee levennettynä tänä päivänä Q-Parkin kallioparkkiluolaa). Yhteyden suunniteltiin palvelevan tulevaisuudessa koko Kukon korttelin parkkitarvetta. Ratkaisuun liittyi samalla Kalevankadun puoleiseen rinteeseen porrastettu jalkakäytävä, joka siirsi jalankulun nyt tontin puolelle. Kaupunkikuvaa rikkonut ajoluiska ja Mannerheimintien puolelle kadun varteen sijoittunut vinopaikoitus herättivät omana aikanaan myös arvostelua kaupunkikuvallisista syistä.

Helsingfors Sparbank arkkitehtuuri

Helsingfors Sparbankin tilankäyttö oli tehokasta, ja tähän tekijään palautuvat myös rakennuksen arkkitehtuurin ominaispiirteet. Tehokkaaseen tilaratkaisuun liittyvät sekä kohteen edistysellinen talotekniikka. Tehokkuus muodosti myös arkkitehtuurin ominaispiirteitä. Sisätilojen arkkitehtuurissa keskeistä olivat voimakkaita perspektiivejä muodostaneet horisontaalit näkymät. Avaruuden tunnetta korostavat liikekerrosten avoimesti virtaavat tilat sekä läpinäkymät. Toimistokerroksissa käytävien alakatot olivat asennuksista ja tekniikasta vapaata yhtenäistä pintaa. Alakatot muodostivat eheitä peruspintoja, jotka olivat aidoilla materiaaleilla rakennettuja ja valaistuksen avulla muotoiltuja. Rakennus esiteltiin aikansa merkkikohteena Arkkitehti-lehdessä 1-2/1964. Tässä numerossa esitellyt kohteet edustivat kaikki tiloiltaan matalaa ja horisontaalia arkkitehtuuria; Viktor Ek –talo Unioninkatu 17, sekä Vaajakosken KOP liiketalo, ark. Toivo Korhonen.

Rakennuksen interiöörit ovat muuttuneet myöhemmin alkuperäisestä arkkitehtuurista piittaamattomalla tavalla. Interiööreistä ei tänä päivänä ole fragmentteja lukuun ottamatta jäljellä juuri mitään alkuperäisestä. Pankkisali rakennuksen ytimessä on jaettu liike- ja liikennetilaksi, ja se on tilana menetetty. Pankkisalin valopihalle avautuneet kattolyhdyt on poistettu. Pohjakerroksen avoin yhteys toisen kerroksen liiketiloihin on katkaistu. Kaikki pankkisaliin liittynyt kiinteä sisustus ja kalustus on purettu pois. Kohteen julkisten tilojen sisustuksesta vastasi Artek, ja yksilölliset valaisimet toimitti Orno Oy. Toimistokerroksissa hissiryhmien marmoriverhoilu on seinissä säilynyt. Rakennushistoriaselvityksen (Arkkitehtitoimisto Sarc, 2020) mukaan kaikki toimistokerrosten rakenteet mukaan lukien käytävien alakatot on myöhemmin uudistettu. Uudet ratkaisut eivät vastaa alkuperäistä tasoa tai ilmennä rakennuksen arkkitehtuurin ominaispiirteitä.

Kohteen säilyneisyys on korkeinta julkisivussa, jonka ominaispiirteiden säilyminen on määrätty asemakaavassa. Julkisivun kuorielementtien pinta on kiillotettua graniittia. Rakennuksen kippi-ikkunat ovat tammea pronssilistoituksin, vesikatto on patinoitunutta kuparia. Jalankulkutason sisäänvedon jalopuinen alakatto on myös säilynyt.

Helsingfors Sparbankin massoittelu on ympäristöä hallitsevaa. Rakennusmassa sisäänveto Kalevankadun laidalla irrottaa sen visuaalisesti korttelirakenteesta. Helsingfors Sparbankin rakennus luo etelästä tarkasteltuna vaikutelman korttelimuodosta irtautuneesta itsenäisestä rakennuskappaleesta. Modernin arkkitehtuurin pyrkimys kaupunkitilan avaamiseen ja historiallisen rakenteen modernisoimiseen toteutui 60-luvun liiketaloarkkitehtuurissa monin eri tavoin. Massoittelun avulla syntynyt vaikutelma itsenäisestä rakennuskappaleesta oli tapa, jolla Helsingfors Sparbank erottui; samat piirteet leimaavat myös Hotelli Marskin (1958-61), Palacen (1952) tai Ympyrätalon arkkitehtuuria (1968). Osa liikekeskustan kohteista pyrki uudistaen modernisoimaan koko korttelirakennetta. Näistä lähtökohdista suunniteltiin esimerkiksi Simbergin Juseliuksen talo (1956-58), tai tutuimpana Revellin ja Castrenin City-center (1958-60/1967), joiden nähtiin toimivan avauksina koko korttelien yhtenäisillä uudistuksille. Kolmanteen ryhmään kuuluvat

liikerakennukset, jotka suunniteltiin sopeuttaen historialliseen korttelirakenteeseen, osaksi niiden kerrostunutta ympäristöä kuten Mannerheimintien eteläisin rakennusrintama, jossa sijaitsee mm. Simbergin suunnittelema Wulffin liiketalo (1965). Moderneilla liike- ja toimistorakennuksilla oli erityyppinen suhde olemassa olleeseen korttelirakenteeseen, joka määritteli myös suunnitteluratkaisuja. Itsenäisen rakennuskappaleen muodostava massoittelu antaa Helsingfors Sparbankin rakennukselle oman vahvan identiteetin.

Lopuksi

Kurt Simbergin vuosina 1955-63 suunnittelema Helsingfors Sparbankin rakennus on merkki Helsingin City-keskustan modernisoituvasta rakentamisesta ja uudistumisesta. Kohteen arkkitehtuuri ilmentää kansainvälisen modernin arkkitehtuurin virtauksia, samalla kun sen suunnittelun taustalla aistii kaikuja paikalliseen lähtökohtaan palautuneesta pelkistyneen klassismin arkkitehtuurista. Modernisoituva liiketalarakentaminen pyrki tehostamaan tilankäyttöä olemassa olevien kaupunkikuvallisten reunaehtojen puitteissa. Tämä kehitys ilmeni sekä arkkitehtuurin otteissa sekä myös rakentamisen teknisessä kehityksessä. Tilankäytön tehostamisen tavoite on modernin arkkitehtuurin ominaispiirre, joka leimaa liikekeskustan arkkitehtuuria.

Mikko Lindqvist, Helsingin kaupunginmuseo

Kirjallisuus:

toim. Pohjanvirta, Marja-Liisa, Saastamoinen, Marja-Liisa, Aleksanterinkatu – vallan vaihteita. Suomen museoliiton julkaisuja 48, 2000.

Sarje, Kimmo, Sigurd Frosteruksen modernin käsite. Valtion taidemuseo, 2000.

Kivilaakso, Aura, Björkman, Johanna, Kun Helsinkiin rakennettiin City. Helsingin kaupunginmuseo, 2014.